ISBN: 978-605-84052-2-6

II. Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı
Bildiri Kitabı

2nd International Language, Culture and Literature
Workshop
Proceedings

Antalya
3 Haziran 2016/ 3 June 2016

Toplam 100 adet basılmıştır. İçerik bilimsel olarak uygun atıflama ve kaynak belirtme yoluyla kullanılabilir ve eğitim amaçlı olarak önceden izin alınmaksızın çoğaltılabilir.

Basım Yeri: Damla Kırtasiye
Akdeniz Üniversitesi Kampusu, Yakut Çarşısı, Uncalı,
Konyaaltı, Antalya
Telefon: (242) 311 01 09

Editörler

Arda ARIKAN
Hatice Sezgi SARAÇ
Elena SEOANE LEAL
Hatice AKIN ZORBA

The 2nd International Language, Culture and Literature Workshop
Akdeniz University, Faculty of Letters
Department of English Language and Literature
Antalya, June 8-10, 2016
Web: www.englanglit.org

Postmodern Anlatıcıda Güvenirlik: Winterson'un *Tutku*'sunda Üst Anlatıların Tersyüzü

Serkan Ertin
Kocaeli University
serkan.ertin@kocaeli.edu.tr

Özet

"*Tek Meyve Portakal Değildir*" ile başlayan ve "*Dizüstü*" ile biten yedi kitaplık serinin üçüncü halkasıdır "*Tutku*". Bu serideki diğer kitaplarla ortak temalara ortak tekniklerle yaklaşmaktadır. Öykü, Fransız Devrimi'nin etkisini henüz atlatamamış Avrupa'nın bu kez de Napolyon'la başının dertte olduğu yıllarda geçmektedir. Romanın iki temel anlatıcısı, bıçak gibi kesen bir soğukta Rusya içlerine ilerlemeye çalışan Fransız ordusuna büyük hayallerle gelen ancak kendini ordunun mutfağında bulan Henri ve 1797'de Napolyon ile tanışan Venedik'te bir balıkçı ailesinin askerlerin arasına düşen kızı Vilanelle'dir. Her iki anlatıcı da anlatımlarında yüzlerine geçirdikleri maskelerle okuyucuda soru işaretleri bırakırlar. Winterson'ın romanlarında maske türlü biçimlerde ortaya çıkar ve anlatım tekniğinde önemli bir yer tutar. Anlatıcılarına taktığı maskelerle Winterson onları kasten güvenilmez kılar. Winterson için inandırıcılık meselesi başlı başına bir edebi anlatım tekniğidir. Romanlarının genelinde farklı anlatıcılar kullandığı ve bunları kasıtlı olarak türlü yöntemlerle güvenilmez kıldığı göz önüne alınırsa, bunun bir tesadüften ibaret olamayacağı ve ardında bir amacının olduğu anlaşılır.

Anahtar kelimeler: Jeanette Winterson, toplumsal cinsiyet, maske

I. GİRİŞ

1959'da Manchester'da doğan Jeanette Winterson halen Londra'da yaşamakta ve hayatını yazarlıkla kazanmaktadır. İlk romanı "Oranges *Are Not The Only Fruit*" Türkçeye "*Tek Meyve Portakal Değildir*" adıyla çevrilmiş, dünya çapında kazandığı büyük başarının ardından sinemaya uyarlanmıştır. Yazarın ülkemizde bilinen kitapları arasında *Written On The Body*, *Boating For Beginners*, *Sexing The Cherry* ve *Art and Lies* da sayılabilir. "*Tutku*" , orijinal ismiyle "*The Passion*", 1987 yılında John Llewellyn Rhys ödülünü kazanmıştır. Winterson roman ve uyarlamalarıyla da dünya çapında Whitbread ve Prix D'argent gibi farklı ödüller almış, aynı zamanda The Times ve The Guardian gibi İngiliz gazetelerinde de yazılar yazmıştır.

"*Tek Meyve Portakal Değildir*" ile başlayan ve "*Dizüstü*" ile biten yedi kitaplık serinin üçüncü halkasıdır "*Tutku*". Bu serideki diğer kitaplarla ortak temalara ortak tekniklerle yaklaşmaktadır. Öykü, Fransız Devrimi'nin etkisini henüz atlatamamış Avrupa'nın bu kez de Napolyon'la başının dertte olduğu yıllarda geçmektedir. Romanın iki temel anlatıcısı, bıçak gibi kesen bir soğukta Rusya içlerine ilerlemeye çalışan Fransız ordusuna büyük hayallerle gelen ancak kendini ordunun mutfağında bulan Henri ve 1797'de Napolyon ile tanışan Venedik'te bir balıkçı ailesinin askerlerin arasına düşen kızı Vilanelle'dir. Her iki anlatıcı da anlatımlarında yüzlerine geçirdikleri maskelerle okuyucuda soru işaretleri bırakırlar.

İngiltere'de Dryden ile başlayan maske terimi esasen tiyatrodan gelmektedir ve "kılık değiştirme, kandırmaca ve sahte dışsal bir görüntüyü kapsar" [4 s.3]. Sonraları roman kurgusunda önemli bir yer edinen maske, değişik asırlarda farklı amaçlarla birçok romancı tarafından kullanılmıştır. Zaman içinde büyük değişiklik geçiren bu teknik yazarları toplumun değer yargılarının ağırlığından ve baskısından da kurtarmıştır. Bu sayede yazarlar kullandıkları maskenin ardından gerçek düşüncelerini ifade edebilmişlerdir. Oscar Wilde'a göre insanın en az kendi gibi olduğu an kendi ağzından konuştuğu zamandır; ona bir maske verin gerçeği söylesin size (Aktaran: 4 s.2). Maske karşıtı yazarlardan Steele ise şeytanın kendini Havva'ya bir maskeyle tanıttığının altını çizerek insanoğlunun cenneti kaybedişini maskeye bağlar [Aktaran: 2 s.64]. Bu tür eleştirilere rağmen maske kullanımı kurguda popülerliğini yitirmemiştir ve özellikle de kadın yazınındaki gelişmelere katkıda bulunmuştur zira kadın yazarlar her dönem en çok baskı altında kalan gruplardan biri olmuştur.

II. WINTERSON VE MASKE

Winterson romanlarında maske türlü biçimlerde ortaya çıkar ve anlatım tekniğinde önemli bir yer tutar. Anlatıcılarına taktığı maskelerle Winterson onları kasten güvenilmez kılar. Rimmon-Kenan'a göre "güvenilmez anlatıcı" okurun zihninde şüphe uyandıracak bir yorum veya üsluba sahiptir. Güvenilmezliğinin başlıca sebepleri anlatıcının sınırlı bilgisi, olaylara kendinin de dâhil olması ve sorgulanabilir değer yargılarıdır [3 s.100]. Ancak bu kriterlere toplumsal cinsiyet de eklenmelidir çünkü anlatıcının statüsü, yani otoritesi, yeteneği ve güvenirliği, büyük ölçüde o dönem toplumda geçerli olan gelenekselleşmiş otorite, yetenek ve inanılırlık değerlerine bağlıdır [1 p.7-8]. Örneğin bir kadın yazarın erkek anlatıcı kullanması ve onun ağzından yazması geleneksel olarak anormal karşılanmıştır zira kahkaha, korku, muziplik gibi kadın repertuarına has duygular erkek anlatıcıda bulunamaz [4 s.6]. Böyle bir kullanım kadın yazarın anlatımını kısıtlayacağı gibi anlatımı da abartılı ve sahte kılar. Winterson için inandırıcılık meselesi başlı başına bir edebi anlatım tekniğidir. Romanlarının genelinde farklı anlatıcılar kullandığı ve bunları kasıtlı olarak türlü yöntemlerle güvenilmez kıldığı göz önüne alınırsa, bunun bir tesadüften ibaret olamayacağı ve ardında bir amacının olduğu anlaşılır.

III. *TUTKU* ve ÜST ANLATILARDA TERSYÜZ

Kitabın ilk anlatıcısı Henri genç yaşında askere alınmış bir Fransız köylüsüdür. Köyde devrim yanlısı bir papazdan aldığı dersler ufkunu pek genişletmemiştir. Köydeki hocası olan papaz ona "Bonaparte'ın belki de Tanrı'nın dünyaya ikinci kez gönderdiği oğlu olduğunu anlatmıştı yıllar yılı. Tarih coğrafya yerine onun savaşlarını, seferlerini" öğretmişti [5 s.28]. Henri aldığı sınırlı eğitimle nesnel bakıştan yoksun ve çok boyutlu düşünme yetisinden de mahrumdur. Devrimde kral ve kraliçe hapse atıldığında köydeki fikir ayrılığından bahseden Henri aslında kraliyet ailesinin halkı önemsemediğini söyler ve ekler: "Bu sözcükler bana ait, kişilere hiç saygısı olmayan akıllı biri tarafından öğretilmiş sözler" [5 s.29]. Öğretilmiş bir hayat görüşüdür aslında Henri'ninki; kendi değer yargıları yoktur. Askerlikse gerçekte bir maskedir hayatta var olmak için taktığı; bu sahte kimlik elinde kalan tek şeyidir.

Savaş ortamında yolsuz kalmış yazarlar kitaplarını elden çıkarınca kitaplar elden ele gezer ve

Napolyon'un sürgüne gönderdiği asillerden Madame de Stäel'in bir kitabı geçer Henri'nin eline. Henri kitabı yorumlar: "Pek bir şey anladığımı söyleyemem ama, 'entellektüel' sözcüğünü oradan öğrendim ve kendime yakıştırabileceğimi sanıyorum" [5 s.20]. Henri bu itirafıyla okuyucuda soru işareti uyandırır ve bir anlatıcı olarak sınırlı bilgiye sahip olduğunu ele verir. Henri'nin annesi Georgette evinden manastıra kapanmak için kaçmış ve tüm ailesini terk etmiş bir kadındır. Bu durum Henri'de aidiyet duygusunun oluşmasını engellemiştir ve Henri kendini köksüz hissetmektedir. Bu nedenle herkes ailesini veya akrabalarını anlatırken o kendi ailesi hakkında masallar uydurduğunu ve bundan keyif aldığını söyler [5 s.23]. Daha küçük yaşta edindiği bu masal bağımlılığı Henri'nin bir anlatıcı olarak güven hissi uyandırmasını güçleştirir.

Henri askerden önceki hayatından bahsederken Napolyon hakkında bilgi verir: "Bonaparte. Korsikalı. 1769 doğumlu, burcu Aslan. Kısa boylu, soluk benizli, ruh hali değişken.... Kendi kendisine âşıktı, Fransa da bu aşkı paylaştı. Romantik bir aşk öyküsü.... size öyküler anlatıyorum. Güvenin bana" [5 s.24-25]. Henri okuyucudan güven isterken anlattıklarının hikâyeden ibaret olduğunu da dile getirmektedir bir yandan ve kendi içinde tutarsız duruma düşmektedir.

Henri de tüm Fransa gibi Napolyon'a körü körüne bağlıdır. İngiltere'yi ele geçirme planları çok yüzeyseldir, zafer çok kolay görünür ve İngilizlerin savunma için beş liman boyunca kuleler yapması kulağa abartılı gelir. Henri de farkındadır bu durumun; "Bunların hepsi delice şeylerdi ama, Bonaparte sırtımıza bir çift kanat takıp doğruca St. James Sarayı'na uçmamızı emretseydi, sanırım hepimiz uçurtmasını gökyüzüne salıveren bir çocuğun güveniyle yapardık bunu" diyerek de Napolyon'a nasıl bağlı olduklarını ifade eder [5 s.34]. Bir çocuktan farksızdır Henri ve değer yargıları güvenilir değildir. Winterson Vilanelle'in ağzından şöyle betimler Henri'yi: "Duyduğuma göre ördek yavruları gözlerini dünyaya açtıklarında ilk ne görürlerse onun peşine takılırlarmış. Henri de onlar gibi; gözlerini açtığında Bonaparte'ı görmüş" [5 s.181]. Bu yorumla Henri'nin anlatıcılığı gitgide silikleşir ve hikâyeler Henri'yi anlatmaya başlar.

Henri kendi anlatımını sürekli baltalayan cümleler sarf etmektedir. İrlanda'dan getirip orduya kattıkları Patrick'in bir gözü kilometrelerce uzağı görebilme yeteneğine sahiptir. Patrick denize baktığında İngiliz gemilerinde ne var ne yok her şeyi görebilir. "Yedikleri ekmeğin içindeki buğday bitlerini bile gördüğünü söylerdi Patrick", der Henri ve ekler, "Artık o kadarına da inanmayın" [5 s.38]. Henri'nin anlatımında gerçek ile kurgu birleşir ve ayırt edilemez bir hal alır. Henri bir yandan güven isterken okuyucudan, bir yandan zevk alır talep ettiği güveni sarsmaktan. Başından geçenleri tutmakta kullandığı günlük de bu güveni sarsan bir diğer etkendir. Yaşadıklarını unutmamak için günlük yazmaya karar verir Henri; günlüğü aslında *Tutku* romanının ta kendisidir, burada anlattıklarıdır. Arkadaşı Domino doğru bulmaz Henri'nin günlüğüne yazdıklarını salt gerçek olarak kabul etmesini: "Olan bitene şimdiki bakışın, ileriki yıllardaki bakışından daha gerçek değil ki" [5 s.44]. Domino'ya göre ne geçmiş ne de şimdiki zaman nesnel olarak adlandırılamaz. Ancak Henri şimdiki zamanı tek gerçek olarak kabul ettiğinden yazacaklarının salt gerçeği yansıtacağını düşünmektedir.

İnsanlardan saygı ve sevgi görür Henri asker üniformasını giydiğinde. Buna karşılık o da

Boulogne'daki kampları üzerine öyküler yazar, İngilizlerin nasıl da korktuklarını ballandıra ballandıra anlatır: "Öykülerimi süsledim, bir sürü şey uydurdum, hatta açık açık yalan söyledim. Neden olmasın? Onları mutlandırıyordu bu" [5 s.46]. Henri hikâye yazma alışkanlığını sürdürür askerdeyken de. Öyküleri gerçeğe karışır ve bir bütün olur.

Henri'nin değer yargıları karşılaştığı ağır savaş şartları nedeniyle gittikçe geçerliliğini yitirmektedir. Sıfır-altı kışla baş etmek zorunda kalan Henri savunma mekanizması olarak kalbini rafa kaldırır ve yaşadıklarını şöyle anlatır:

> Canını aldığınız her adam için, ikiye böldüğünüz her yaşam için, yok ettiğiniz her acıklı hasat için, geleceğini çaldığınız her çocuk için acı çekecek olsaydınız delilik ilmeğini boynunuza geçirdiği gibi sizi kokmuş ırmakların, sessiz kuşların egemen olduğu karanlık ormanlara sürüklerdi. [5 s.107]

Henri yaşadığı travmaları atlatabilmek için bastırma mekanizmasını kullanmaktadır ancak bu mekanizmanın aşırı derecede kullanılması zamanla farklı kişilik bölünmesi ve sorunlarına yol açar. Henri'nin uzunca bir zamandır savaş ortamında ayakta kalmaya çalıştığı düşünüldüğünde, akıl sağlığının da ne kadar güvenilir olacağı sorgulanmalıdır. Kendisinin de söylediği gibi ayakta kalabilmek için askerlerin inanmayacakları şey yoktur: "Tanrı bizden yanaydı, Ruslar şeytanın ta kendisiydiler. Karılarımızın hayatı bu savaşa bağlıydı. Fransa'nın geleceği bu savaşa bağlıydı. Bu savaştan başka seçeneğimiz yoktu" [5 s.108]. Tüm askerler gibi Henri de zihni militarist söylemlerle yıkanmış olduğundan nesnellikten tamamen kopmuş ve anlatıcı olarak inandırıcılıktan iyice uzaklaşmıştır.

Romanın diğer anlatıcısı Vilanelle'in kocasını öldürdüğü için mahkemeye çıkarılan Henri sonunda akıl hastanesine gönderilir ömür boyu. Hastane üzerine izlenimlerini anlatır Henri: "Garip insanlarla birlikte olmaktan korkmuyordum. Sadece sesler gelmeye başladığında korkmaya başladım, seslerden sonra ölülerin kendileri geldiler, koridorlarda dolaşıp çökük gözleriyle bana bakar oldular" [5 s.175]. Akli dengesini yitirmeye başlayan Henri sanrılar görmeye başlar ve kitabın sonunda savaştan kaçarken yolda ölen arkadaşı Patrick'i de yanında görür. Patrick'in gözleri hala çok iyi görmektedir. Klişe bir sözle bitirir sözünü Henri: "Size öyküler anlatıyorum. İnanın bana" [5 s.196]. Genç yaşı, yetersiz ve nesnellikten uzak eğitimi, mücadele ettiği ağır savaş koşulları ve yitirdiği akıl sağlığı nedeniyle Henri güvenilir bir anlatıcı değildir.

Vilanelle de Henri gibi anlatıcı olarak Rimmon-Kenan'ın güvenilirlik ölçütlerine uymamaktadır yüzünden hiç çıkarmadığı maskesiyle. Venedikli balıkçıların sadece oğullarına özgü perdeli kaz ayaklarına sahip Vilanelle bir kumarhanede erkek kılığında çalışmaktadır. "Tebdili kıyafetlerin kenti" Venedik'in kadın olmayan kadınları ve erkek olmayan erkekleri arasında Vilanelle de hayatını maske ve sahtelik üzerine kurmuştur [5 s.76]. Anlattığı hikâyelerin içinde karakter olarak yer alan anlatıcı inandırıcılığını yitirir. Örneğin kaz ayaklılar hakkında anlatılan suyun üzerinde yürüyebilme efsanesinin gerçekliğini merak eden Vilanelle kanalda yürümeyi dener bir gece. Ertesi gün bir dilencinin herkese genç bir adamın önceki gece kanalın bir ucundan diğerine yürüdüğünü anlattığını duyar. Tanıdık bir cümleyle sonlanır anlatı: "Size öyküler anlatıyorum. Güvenin bana" [5 s.91].

Anlatılan öyküye hem zihinsel hem de duygusal olarak katılan okuyucu bu cümleyi okuduğunda hem Vilanelle'in kanalda yürümesini hem de kaz ayaklı olmasını artık sorgulamaya başlar. İkinci bölümün sonu ise okuyucunun şüphe tohumları düşen zihnini iyice bulandırır:

> Bu büyülü kentte her şey olabilirmiş gibi görünüyor. Zaman duruyor. Kalpler atıyor. Gerçek dünyanın yasaları geçersiz.... Öteden beri böyledir bu. Kayıkçıların kaz ayaklı oldukları söylenir, dilencinin biri de bir delikanlının su yüzünde yürüdüğünü gördüğünü iddia ed[er]. [5 s.99]

Gerçek bir dünya değildir Winterson'ın anlatıcılarının bahsettiği. Tek bir gerçeklik yoktur anlatılarda; Vilanelle kaz ayaklı ama erkek değildir, kanalda su yüzeyinde yürür ama dilencinin gördüğü erkek değildir. Üçüncü bölümde Henri'nin de belirttği gibi Vilanelle "masal uydurmaya" bayılmaktadır ve anlattığı kaz ayaklı kayıkçı gibi hikâyelere ne Henri ne de Patrick inanmamaktadır [5 s.132].

Vilanelle diğer karakterlere de sürekli yalanlar söylemektedir. Gerek kumarhanedeki müşterilerine gerekse Henri'ye hiçbir zaman tatmin edici cevaplar veremeyen Vilanelle sürekli farklı gondollar kullanmakta ama bunları çaldığını itiraf etmemektedir. Bunlardan biri Venedik'te sadece polislerin kullandığı kırmızı gondoldur. Bu tip yalanlar Vilanelle'e olan güveni azaltır. Bir süre sonra Vilanelle'e güveni hiç kalmayan Henri bu durumu şöyle ifade eder: "Ona fazla soru sormamayı öğrenmeye başlamıştım; cevaplar doğru olsun, yalan olsun, genelde doyurucu olmuyorlardı" [5 s.143]. Gerçek bir cevap yoktur Vilanelle'de; cevaplar cevap olsun diye söylenen sözlerdir, yoksa sorularla gerçekten bir bağlantısı yoktur. Vilanelle ile birlikte olmak isteyen Henri bir yandan da onun karakterinden yana şüphe duymaktadır ve olasılıkları düşünmektedir: "Çeker gider, günlerce geri gelmezdi, ben de evde ağlardım. Çocuklarımız olduğunu unutur, onlara benim bakmamı olağan sayardı. Kumarhaneye gidip evimizi oyunda kaybederdi. Onu Fransa'ya götürecek olsam zamanla benden nefret ederdi" [5 s.154]. Bir diğer karakterin ağzından Vilanelle'i anlatan Winterson anlatıcısındaki otoriteyi tamamen yerle bir eder böylece.

Winterson anlatıcılarını maskeleyerek onları gerek kendi ağızlarından gerek diğer karakterlerin ağzından güvenilmez kılar. Böylece din ve toplumsal cinsiyet kavramlarının gerçekliği üzerinde ikililik yaratır. Winterson için hiçbir kavram tek başına düşünülemez; zafer sadece zafer değildir örneğin. Kaybeden için yenilmedir, aşağılanmadır, korkudur. Kadın sadece kadın değildir, erkek de sadece erkek değildir. Kumarda kazananın karşısında bir de kaybeden vardır her zaman. Winterson anlatım tekniğini işte bu görüşünü desteklemek için kullanır ve toplumca kabul edilmiş genelgeçer değerleri altüst eder.

Din Winterson'un alışılagelmiş hedeflerinden biridir ve bu romanda da önemli bir yer tutar. Anlatıcı Henri'nin ağzından bir bakıma görüşlerini dile getirir bu konuda Winterson: "Tanrı'ya da Bakire'ye de avaz avaz seslendim, ama onlar bana avaz avaz karşılık vermediler. Kısık, durgun bir ses ise beni ilgilendirmiyor. Tanrı tutkuya tutkuyla karşılık veremez mi?" [5 s.21]. Eskiden hep rahibe olmak isteyen annesi Georgette oğlunun da papaz olmasını istemiştir ancak tanrıdan beklediği sesi duyamayan Henri bu nedenle papaz olmak istemez. Henri'ye ders veren papaz da Winterson'dan Henri'nin aracılığıyla nasibini alır:

> Papaz dar gelirini bahis ve kumar ile desteklediğinden bütün kâğıt oyunlarını, birkaç

> tane de iyi numara öğrendim. Papaz'ın İncil'lerinden birinin içinin oyuk olduğunu, bu oyukta bir deste iskambil kâğıdı bulunduğunu anneme hiç söylemedim. Bazen yanlışlıkla ayine o İncil'i getirirdi de o zaman ilk Genesis kitabının birinci bölümünden başka bir yerden okuyamazdı. Köylüler en çok yaradılış hikâyesini sevdiğini sanıyorlardı. İyi bir adamdı ama ılıktı. Şöyle ateşli bir Cizvitin öğrencisi olmayı isterdim. Belki o zaman inanabilmek için gereksindiğim üstün coşkuyu bulabilirdim. [5 s.24]

Tasvirlerinde tutkuyla inancı iç içe işler Winterson; iki kavram birbirinden ayrılamayacak derecede sıkı bir örgü içerisindedir. Ancak tutkuyu göremez, hissedemez Henri ve inanamaz tanrıya.

Tanrı dünyanın içişlerine müdahale etmez Tutku'da. Bonaparte'ın kampa aniden geldiği gün aşçıbaşı zil zurna sarhoş olmuştur ve cüssesinden ötürü kimse yerinden kıpırdatamaz. Domino aşçıbaşıyı kaldırmak için Mısırlıların dikilitaşları dikme yöntemini uygulamayı önerir; bir küreği başının altına yerleştirirler, ayaklarının altına da bir çukur kazarlar. Bütün güçleriyle küreğin bir ucuna yüklendiklerinde aşçıbaşı "mezarından kalkan Lazarus" gibi dikiliverir [5 s.31]. Winterson dini açıdan önem teşkil eden ve İncil'de geçen isimlerle roman karakterleri arasında benzerlikler kurar ve kutsalı sıradanlaştırır; köyün mucidinin hikâyesinde olduğu gibi. Evin tüm sorumluluğunu karısına yükleyen bu adam bir gün zengin olmak için gittiği kentte tüm birikimlerini de tüketir. Winterson Tanrı'yı bu kadına benzetir: "Karısının varlığı bu adamı mümkün kılmıştı. Bu anlamda kadın onun tanrısıydı. Kadın da, Tanrı gibi ihmal edilmişti" [5 s.43]. Tanrı tıpkı benzetildiği kadın gibi ihmal edilmiştir ve ölmüştür Winterson için. Bu nedenle belki de ses veremez Henri'nin çağrısına.

Bir diğer paralellik orduya hizmet eden "vivandière"ler ile İsa arasında kurulmuştur, ki bu Winterson'ın en çarpıcı örneklerinden biridir. "Vivandière"ler Napolyon'un emriyle kamplara yollanan fahişelerdir ancak bu kadınların içinde bulunduğu şartlar kasabadaki fahişelere nazaran çok kötüdür. Orduda azıcık para karşılığı bu işi yapan bu kadınlar günün ve gecenin her saati gelen adama hizmet etmek zorundalardır. Henri bunlardan birini anlatır: "Kadının birini görmüştüm, subayların partisinden çıkmış, sürüne sürüne yerine dönüyordu, otuz dokuzuncudan sonra sayıyı şaşırdığını söyledi. İsa otuz dokuzunda şuurunu kaybetmişti" [5 s.56]. Winterson'ın çarpıcı ve cesur benzetmeleri din kavramını yerle bir eder ve İsa'yı da sivri bir dille eleştirir.

Bakire Meryem'i de kendisine asla dua etmeyen Patrick'in ağzından ironik bir dile anlatır Winterson:

> Kutsal Bakire de, kutsal mutsal ama ne de olsa kadın, ondan istediğini koparabilmiş bir tek erkek tanımadım. Gece gündüz dua etsen bile işitmez seni. Erkeksen eğer, en iyisi dualarını İsa'nın kendisinden başkasına etme.... Tabii, Tanrı ırzına geçmeseydi bambaşka bir kadın olurdu. .... Kadınlar kendilerine saygılı davranılmasını isterler. Dokunmadan önce izin isteyeceksin. Bana sorarsan, Tanrı ulağını öyle olur mu olmaz mı diye sormadan paldır küldür göndermekle, sonra da kadıncağız saçını bile taramaya vakit bulamadan ona sahip olmakla hiç doğru davranmamıştır. Çok aceleye getirmiş işi. Bu yüzden, şimdi

> bizlere yüz vermemekte haklı yani. [5 s.58-59]

Winterson'ın dilinde ne Tanrı'nın tanrısallığı kalır ne de Meryem'in kutsallığı. Tıpkı toplumda her an karşınıza çıkabilecek bir çift gibi kadın-erkek rolleri içinde anlatılan ikili mistik özelliklerini kaybederler.

Henri ve Patrick gibi Vilanelle de Winterson'un dine karşı açtığı savaşın piyonlarındandır. Güneşte uzanarak bile ibadet edilebileceğini savunan Vilanelle bu görüşünü "Belli bir sonuca ulaşmak için her yol mübahtır" diyen Tevrat'a dayandırmaktadır ve Venedik pragmatizminin sözcülüğünü üstlenmektedir. Ona göre sabah erkenden kalkmasa da insan Tanrı ile karşılaşabilir. Vilanelle de İsa üzerine bir iki söz etmekten alıkoyamaz kendini günah çıkarma konusunda: "Günah çıkarmaya gitsem, hangi günahı itiraf edebilirim? Karşı cinsin kılığında gezdiğimi mi? İsa da yapmış aynı şeyi, papazlar da yapıyorlar. Hırsızlık yaptığımı mı? İsa da yapmış aynı şeyi, papazlar da yapıyorlar" [5 s.94].

Napolyon'un "İrlanda'dan ithal, kartal-gözlü" askeri Patrick'in kadınları röntgenlediği dedikoduları çıktığında psikopos söylentileri ciddiye alır. Ancak bunu yapmasının sebebi Patrick'in keskin gözlü olduğuna inanması değil, "bir koroda ilahi okuyan oğlanların girintisiz çıkıntısız gövdelerini yeğlediğinden, tüm bu söylentilerden tiksindiği için" idi [5 s.35]. Psikoposun aracılığıyla Winterson, Tutku romanında dinden sonra ikinci hedefi olan toplumsal cinsiyete yumuşak bir geçiş yapar.

İlk anlatıcı Henri Napolyon'a olan bağlılığıyla akla eşcinsel eğilimler getirmektedir. Kraliçe Josephine kimi zaman servis yapan Henri'yi süzdüğünde Henri hemen gözlerini kaçırır. Henri Napolyon'un karısının yerinde olmak ister aslında ve bu bastırılmış isteğini şöyle dile getirir : "Karısına bakmak bile ona ihanet sayılırdı. Kadın ona aitti. Ve bu yüzden ona [Joséphine'e] gıpta ediyordum [5 s.54]. Henri'nin asker olmasında ve çok zor şartlarda hayata tutunabilmesinin altında yatan güç Napolyon'a olan körü körüne bağlılığı ve aşkıdır. Kendisinin de ifade ettiği gibi, o zamanlar tıpkı tüm Fransa gibi Henri de Napolyon' a aşk ile bağlıdır.

Winterson toplumsal cinsiyetin soyutluğuna ve sahteliğine en büyük darbesini Vilanelle ile vurur. Anlatılan efsaneye göre Venedik'te doğan kayıkçı çocukları kaz ayaklarına sahip olmaktadır. Ancak kaz ayakları yalnızca babadan oğula geçen bir mirastır ve kız çocukları bunun dışında kalmaktadır. Hamile kadınlar geleneklere göre bir gece mezarlığın bulunduğu San Michele adasına kayıkla gidip bir ritüeli yerine getirmekle yükümlüdür. Bu ritüelin ardından kadınlar çocukları "kız olursa temiz kalpli, erkek olursa kaz ayaklı doğması için" dua etmelidirler. Annesi Vilanelle'e hamileyken türlü aksilikler sonucu ritüelin şartlarını yerine getiremez ve kızı kaz ayaklı doğar. "Hayat boyu utanç" verecek olan ayak perdelerini annesi ve ebesi kesmeye çalışırlar çocuk daha doğar doğmaz. Ancak başaramayınca kızın en azından kocaya varana kadar sürekli ayakkabı giyerek bunu gizleyebileceğine karar verirler. Vilanelle böylece doğar doğmaz bir maskeye mahkûm edilir.

Doğuştan erkeklere özgü perdeli ayaklara sahip Vilanelle, on sekiz yaşına bastığında erkek kılığında kumarhanede çalışmaya başlar. Gerek dış görünüşü gerekse karakteri açısından Vilanelle erkeksi özelliklere sahiptir. Sandalda saatlerce kürek çeker, kimsenin bilmediği kanallarda dolaşır ve kayıkçılıkla ilgili her şeyi öğrenir. Marjinal bir karakter portresi çizer anlatılarıyla:

> Ne zaman konuksevmez görünen karanlık bir su yolunda uzaklaşan bir tekne

> kıçı görsem, hemen peşine takılır, kentin içindeki öteki, pek az kişinin bildiği öteki kenti bulurdum. Bu gizli kentte hırsızlar, Yahudiler, doğu diyarlarının kıraç topraklarından gelmiş, anasız babasız, çekik gözlü çocuklar yaşardı. Kediler ve sıçanlar gibi sürüler halinde dolaşırlar ve onlarla aynı yiyeceklerin peşinde koşarlardı. [5 s.72]

Anlatılan yerler ve bulunulan eylemler geleneksel olarak kadınlara uygun görülen ve toplumca kabul gören mekânlar ve davranışlar değildirler. Vilanelle bunlarla da yetinmez kumarhanede zar atar, kâğıt açar ve fırsat düştükçe cüzdan çalar. Erkek kılığındadır çünkü bu müşterilerin hoşuna gider. "Daracık pantolonların, maskemsi yüz boyalarının gerisinde hangi cinsin bulunduğunu tahmin etmeye çalışmak oyunun bir parçası[dır]" [5 s.74]. Örneğin kumarhaneye sık sık Şans oynamaya gelen müşteri Villanell'i erkek sandığı için ilgilenmektedir. Vilanelle de durumun tadını çıkarır ve adamın parasını çalmak için sürdürür oyunu. Her şeyin farkındadır: "O da beni merak ediyor bu konuda. İkide bir apış arama takılıyor gözü, onu huylandırmak için kabarık bir şeyler sokuşturuyorum orama kimi kez" [5 s.75]. Adam sonunda Vilanelle'in kadın olduğuna karar vererek ona evlenme teklifinde bulunur. Çok zengindir ve lüks bir yaşam vaat eder ama bunun karşılığında tek isteği Vilanelle'in evlenince de "delikanlı gibi giyinmeyi sürdürme[sidir]" [5 s.84]. Bir asker müşterisi de Vilanelle'e garip bir teklifte bulunur: Bilardoda eğer erkek kostümündeki Vilanelle kazanırsa asker ona para kesesini verecektir ancak kaybetmesi durumunda Vilanelle'in kesesini ister. Winterson cinsel kimlik kavramını ve ayrımını bulanıklaştırarak cinsiyetin toplumsallığını ve kurgusallığını vurgular. Aynı zamanda erkekliği yalnızca bir maskeden ibaret karakterler kullanarak da toplumdaki ikiyüzlülüğü eleştirir.

Vilanelle sadece erkek müşterilerin değil kadın müşterilerin de ilgisini çekmektedir ve bu ilgi tek taraflı değildir. Bir gece kumarhaneye gelen maskeli kadının avucundan parayı alırken Vilanelle kadının teninin sıcacık olduğunu fark eder. Kadın oyun sonrası Vilanelle'in yanağını usulca okşar, ancak bu bir anlık dokunuş Vilanelle'in yüreğinin çarpmasına neden olur. Vilanelle din konusunda olduğu gibi aşk konusunda da farklı olduğunu açıkça ifade eder: "Aşk konusunda pragmatiğim, erkeklerden de kadınlardan da zevk almışımdır ama bugüne dek kalbime nöbetçi aramak zorunda kalmadım hiç" [5 s.80]. Ancak bu kez durum öncekilerden farklıdır ve Vilanelle o bir tek dokunuşu bir türlü çıkaramaz aklından. Kadın bir akşam Vilanelle'i yemeğe çağırır ancak bu sefer de Vilanelle kadını kaybetmekten korkar. Çünkü kadın onu erkek kılığında görmektedir hep. Kadın aslında inatçı ruhlu ve bağımsız gelirlidir ve kocasına da âşık değildir. Yine de Vilanelle'le sadece öpüşür ve tutkulu sarılmalarla yetinir. Daha ileri gitmek istemez. Vilanelle'in kafasında hep bir soru dönmektedir: "Bir kadın bir kadını bir geceden fazla sevebilir mi?" [5 s.90]. Bu sorunun cevabını araştıran Winterson aynı zamanda birçok soruyla da karşı karşıya bırakır okuyucuyu: Bir kadın nereye kadar kadındır? Bir erkek ne kadar erkektir? Bir erkek de bir erkeği sevebilir mi? Vilanelle hala kadının kendisini erkek sandığını düşünmektedir ancak kadına gerçeği açıkladığında anlar ki kadın aslında Vilanelle'in kadın olduğunu baştan beri bilmektedir.

Vilanelle evli kadından uzaklaşmaya çalışır. Karı kocanın birbirini sevdiğini anlar çünkü. Sürekli gelen ve daha önce de evlenme

teklifinde bulunan müşterisiyle sonunda evlenir ve pantolonunun içine de bir balık sokuşturur. Ancak bir gün kocasının parasını çalıp kaçar ve adama yakalanınca orduya satılır. Orduya Vilanelle'i almaya gelen General Murat onu bir de erkek kıyafetiyle görmek ister ve ancak erkek haline hayran kaldıktan sonra onu orduya kabul eder.

Cinsiyet karmaşasını Patrick ile destekler Winterson. Kilisede vaaz veren Patrick bir gün cehennem ve bedeni şehvetin tehlikelerine karşı cemaati uyarırken keskin gözleri üç tarla ötede iki erkeğin açık havada tanrının gözleri önünde zina yaptığını görür. Önce gördüğü şeyden emin olamayan Patrick adamlarla konuşmalarından ve yüzlerindeki suçlu ifadelerden gördüğü şeyin gerçek olduğunu anlar. Böylece Winterson cinsiyetin tamamen toplumun oluşturduğu bir kurmaca olduğunu ve görünenle yaşanılanın birbirlerinden farklı olabileceğini gösterir.

Winterson için din ve toplumsal cinsiyet Venedik gibidir; Tutku romanının kurgusundan daha gerçek değildir, sürekli değişir herşey. Büyülü bir kenttir burası herşeyin olasılık kanunlarına dâhil olduğu ve gerçek dünyanın yasalarının geçersiz kılındığı. Kadınlar da erkekler gibi giyinir bu kentte, kimin gerçekten kadın ve ya gerçekten erkek olduğu belli değildir, önemli de değildir aslında. Herkes maskeler takar çünkü Venedik'te, romanlarda ve hayatın içinde de olduğu gibi. Yollar sürekli değişir, bir kez geçtiğin bir yoldan tekrar geçemezsin, bir haritası yoktur hayatın da Venedik gibi. Bu nedenle sürekli farklı anlatıcılar kullanır Winterson, anlatıcıları zaman zaman anlatıları yarıda kesip başka konulara geçerler. Güvenilir değildir anlatıcılar ve çelişki içindedirler. Okuyucunun romana zihinsel veya duygusal olarak kendini kaptırmasını istemez Winterson; anlatıya hep belli bir mesafeden bakmasını ve onu hayatın kendisi gibi kurgu olarak incelemesini ister. Henri romanın sonunda Vilanelle'in kocasını öldürdüğü için akıl hastanesine kapatıldığında bu yüzden "bu öykü" diye bahseder romandan. Romanın kurgusallığını gizlemez Winterson, aksine bu kurgusallık ve yapaylıktır okuyucuya istediği mesajları iletmesini kolaylaştıran.

Vilanelle hayatın birbirine paralel çizgilerden oluştuğunu anlar romanın sonunda. Bir çizgi üzerinde âşık olduğu kadınla birlikteliği sürerken belki de o diğer bir çizgide ilerlemiş ve o tüccarla evlenmişti. "Belki de çeşitli yaşamlarımız önümüzde bir yelpaze gibi açıktır da yalnızca birinin farkındayızdır, ama ötekileri de yanlışlıkla sezebiliriz" diyerek anlatır birbirine paralel ancak yaşanmamış olasılıkları. Köyünde eski ahşap evini yıkıp yakmaya kalkan adama müdahale etmeyişlerini şöyle açıklar Henri: "Onun istediğini yapmasını istiyorduk galiba, bizler için yapmasını. Saatleri uzayıp giden yaşamlarımızı yıkmasını, her şeye yeniden başlamamızı sağlamasını" [5 s.19]. Eski ahşap evin yıkılması paralel yaşamlardan bir diğerine geçiş için tek yoldur. Winterson başka romanlarında da sürdürür bu görüşünü; yaşamlarımız aslında bilgisayarda önümüzde açılan pencereler gibidir. Biz sadece açık olanı görürüz ancak o esnada simge durumuna küçülttüğümüz farklı pencereler de vardır ekranın altında. Dine ve cinsiyete bakış açılarımız da aslında bizim için zaten toplumca doğduğumuz an, belki çok daha evvelden, açılmış ve önümüze konmuş iki penceredir. Diğer pencereleri açmak için bir davettir aslında Winterson'un *Tutku*'su; hiçbir hazırlık yapmadan ve nereye varacağımızı hiçbir zaman kestiremediğimiz içsel kentlere yolculuğa, tutkunun kendisine bir davet. Yaşamın bazen yabancı bir dilden farklı olmadığını

hissettiğinizde kullanabileceğiniz bir rehber ve sözlüktür. "Tutku" Winterson'un tabiriyle; "Bataklıkla dağlar arasında bir yerde; korku ile seks arasında bir yerde; Tanrı ile Şeytan arasında bir yerde.... Oraya giden yol çok ani çıkıyor karşınıza, dönüş yolu ise daha beter" [5 s.90].

III. SONUÇ

Brooks'a göre edebi eserlerde olay dizileri "kasıtlı yapılardır, hedefe yönelik ve ileri dönük"(Aktaran: 1 s.13). Yazar yazdığı metin üzerinde bir hakimiyet iddiasında bulunmasa dahi olay örgüsü bir hakimiyet eylemi içerir. Winterson da bu şekilde, maske kullanarak, anlatılarını ve anlatıcılarını güvenilmez kılarak geleneksel ataerk söylemlerdeki toplumsal cinsiyet kimliklerini ve din algısını bileşenlerine ayırıp yeniden inşa eder. Yarattığı yeni sanal gerçeklikte ne erkek ile kadın arasında ne de gerçek ile kurgu arasında net ayrımlar ve sınırlar bulunmaz.

References

[1] Case, Alison A. (1999). *Plotting Women: Gender and Narration in the Eighteenth and Nineteenth-Century British Novel.* Charlottesville: Virginia UP.

[2] Castle, Terry. (1986). *Masquerade and Civilization: The Carnivalesque in Eighteenth-CenturyEnglish Culture and Fiction.* London: Methuen.

[3] Rimmon-Kenan, Shlomith. (1983). *Narrative Fiction: Contemporary Poetics.* London: Routledge.

[4] Taylor, Robinson Anne. (1981). *Male Novelists and Their Female Voices: Literary Masquerades.* New York: Whitson.

[5] Winterson, Jeanette. (1997). *Tutku.* İstanbul: İletişim.